

Nr 1

Utlåtande i anledning av verkställd granskning av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning.

Jämlikt 42 § 2 mom. riksdagsordningen har första lagutskottet granskat riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning under år 1968. För ändamålet har utskottet från ombudsmannaexpeditionen mottagit dels de diariumer, som förts där nämnda år, dels protokoll över de av ombudsmännen under året verkställda inspektionerna, dels ock expeditionens registratur för samma år. Därjämte har ombudsmännen företrätt inför utskottet och lämnat vissa allmänna upplysningar och synpunkter och har på särskild begäran handlingarna rörande vissa av ombudsmännen handlagda ärenden hållits utskottet till handa.

Över den numera fullbordade granskningen får utskottet härmed avgiva utlåtande.

På förslag av sammansatt konstitutions- och första lagutskott (1967:1) beslöt riksdagen den 14 december 1967, att riksdagens ombudsmän skall vara tre och bilda ett gemensamt ämbete. Envar skall bära titeln justitieombudsman och den gemensamma organisationen kallas riksdagens ombudsmannaexpedition. Som riktlinjer för arbetsfördelningen mellan ombudsmännen skulle gälla att en ombudsman borde öva tillsyn över vårdområdet, omfattande främst barna- och ungdomsvården, nykterhetsvården, socialvården, sjukvården och kriminalvården, samt över angränsande områden främst socialförsäkringen. En ombudsman borde ha tillsyn över försvaret samt taxerings- och uppborðsväsendet. Den tredje ombudsmannen borde svara för civilförvaltningen i övrigt, bl. a. utbildningsväsendet, plan- och byggnadsväsendet och lantmåteriväsendet, ävensom ärenden angående allmänna handlingars offentlighet. Tillsynen över domstolarna samt åklagar-, polis- och exekutionsväsendet förutsattes delad mellan de två sistnämnda ombudsmännen. För de tre ombudsmännen skulle finnas två ställföreträdare. Riksdagen beslöt vidare att inrätta ett samrådsorgan inom riksdagen för att stå ombudsmännen till buds för överläggning om frågor av organisatorisk art. Slutligen antog riksdagen en ny instruktion för riksdagens ombudsmän, vilken utfärdades den 29 december 1967 och intogs dels i Svensk författningssamling (1967:928) och dels i Riksdagens författnings-

samling (1968:2). Den nya ordningen skulle träda i funktion dagen efter den då val av ombudsmän förrättats under 1968 års riksdag.

Sådant val ägde rum den 27 mars 1968. I protokollet över valförrättningen konstaterades först att militieombudsmannen Hugo Henkow enligt övergångsbestämmelserna till den nya instruktionen för riksdagens ombudsmän vid instruktionens ikraftträdande blev justitieombudsman med de arbetsuppgifter som angivits för den andre av de tre justitieombudsmännen. Vid härefter företaget val befanns valmännen ha utsett såsom ombudsman att öva tillsyn över vårdområdet dittillsvarande justitieombudsmannen Alfred Bexelius och såsom ombudsman att öva tillsyn över civilförvaltningen i övrigt m. m. justitierådet Ulf Lundvik, vilken på egen begäran den 29 mars 1968 av Kungl. Maj:t entledigades från sin justitierådstjänst. Vid val av ställföreträdare befanns valmännen ha utsett hovrättsrådet Gunnar Thyresson och hovrättsrådet Gustaf Petré. Thyresson utsågs därvid till personlig ställföreträdare för ombudsmännen Henkow och Lundvik, medan Petré utsågs att vara personlig ställföreträdare för ombudsmannen Bexelius.

I enlighet med instruktionen för riksdagens ombudsmän började de tre ombudsmännen sin verksamhet dagen efter valet, dvs. den 28 mars 1968. En av de första uppgifterna blev att närmare bestämma arbetsfördelningen mellan ombudsmännen. Detta skedde på grundval av de riktlinjer som angivits i förutnämnda utskottsutlåtande. I samråd med det nyinrättade samrådsorganet, som antagit benämningen riksdagens JO-delegation, beslöts emellertid några smärre avvikelser.

Sålunda vidtogs den omfördelningen att till justitieombudsmannen Bexelius' tillsynsområde överfördes plan- och byggnadsväsendet samt ärenden angående allmänna handlingars offentlighet. Vidare hänfördes exekutionsväsendet i dess helhet till justitieombudsmannen Lundviks tillsynsområde. Den närmare fördelningen av arbetsuppgifterna i övrigt framgår av den arbetsordning för riksdagens ombudsmannaexpedition som efter samråd med riksdagens JO-delegation fastställdes av ombudsmännen den 16 maj 1968 och som fogats som bilaga 1 till ämbetsberättelsen.

I fråga om personalorganisationen, ombudsmännens ledigheter samt ställföreträdarnas tjänstgöring hänvisas till en såsom bilaga 2 till ämbetsberättelsen fogad särskild redogörelse. Det kan nämnas att ställföreträdarna i den nya organisationen förutom vid ombudsmännens semestrar tagits i anspråk också för vissa dubbleringar men att sådana dubbleringar inte förekommit under mer än sammanlagt 42 dagar. Samråd med riksdagens JO-delegation har ägt rum inte bara i samband med arbetsordningens utarbetande — vid sammanträde den 14 maj 1968 — utan också vid ett sammanträde den 23 oktober 1968. Vid sistnämnda tillfälle genomgicks statförslaget för riksdagens ombudsmannaexpedition för budgetåret 1969/70. Dessutom

lämnades redogörelse för ställföreträdarnas tjänstgöring och behandlades viss fråga om pressens publicering av ombudsmännens skrivelser.

Beträffande de under 1968 anhängiga ärendena har i ämbetsberättelsen antecknats följande.

Justitieombudsmannen

Balans från år 1967	447
Nya ärenden 1.1—27.3.1968	
Administrativa ärenden	8
Remisser och andra skrivelser från myndigheter	4
Klagomål och andra framställningar från enskilda	504
Initiativärenden i anledning av inspektioner o. d.	0
Initiativärenden på grund av tidningsartiklar	6
Summa balanserade och nya ärenden	969
Härav avgjorda 1.1—27.3.1968	442
Balans den 27.3.1968	527

Militieombudsmannen

Balans från år 1967	129
Nya ärenden 1.1—27.3.1968	
Administrativa ärenden	5
Remisser och andra skrivelser från myndigheter	4
Klagomål och andra framställningar från enskilda	34
Initiativärenden i anledning av inspektioner o. d.	77
Initiativärenden på grund av tidningsartiklar	1
Summa balanserade och nya ärenden	250
Härav avgjorda 1.1—27.3.1968	129
Balans den 27.3.1968	121

Riksdagens ombudsmän

Balans den 28.3.1968	648
Nya ärenden 28.3—31.12.1968	
Remisser och andra skrivelser från myndigheter	21
Klagomål och andra framställningar från enskilda	1 582
Initiativärenden i anledning av inspektioner o. d.	386
Initiativärenden på grund av tidningsartiklar	24
Summa balanserade och nya ärenden	2 661
Härav avgjorda 28.3—31.12.1968	2 084
Balans den 31.12.1968	577

Månadsvis översikt över ärendena:

	Nya	Avgjorda	Balans
1—27 mars	643	571	648
28 mars—30 april	214	221	641
maj	181	227	595
juni	182	165	612
juli	208	232	588
augusti	192	205	575
september	273	247	601
oktober	226	215	612
november	272	261	623
december	265	311	577
	2 656	2 655	

Av ärendena i balans den 31 december 1968 var omkring 400 ärenden föremål för remissförfarande eller annan utredning, varför 177 ärenden var beroende på prövning, vilket ungefärligen motsvarar det antal ärenden som avgörs under en månad.

Det sammanlagda antalet nya klagörenden under år 1968, 2 120 ärenden, innebär vid en jämförelse med motsvarande siffror för JO- och MO-ämbetena under år 1967 en ökning med över 200 ärenden eller omkring 10 %. Det förtjänar särskilt anmärkas att det i starkt ökad utsträckning förekommit att enskilda personer givit in tidningsartiklar och begärt JO:s ingripande mot myndigheter vilkas åtgärder diskuterats eller eljest skildrats i artiklarna. Antalet initiativärenden har vid jämförelse med år 1967 gått ned med 314 ärenden. Förhållandet sammanhänger enligt ämbetsberättelsen med att försvarets myndigheter i enlighet med riktlinjerna för den nya organisationen i vissa hänseenden inspekterats i mera begränsad omfattning än under MO-ämbetets tid.

Enligt sammanställningarna över ärendena avgjordes under år 1968 sammanlagt 2 655 ärenden. Av dessa utgjordes 2 127 av klagörenden samt 472 av inspektions- och andra initiativärenden. Härtill kom 56 såsom administrativa ärenden diarieförda saker.

Beträffande de avgjorda *administrativa ärendena* hänförde sig 47 ärenden till personal- och organisationsfrågor m. m., medan 9 ärenden avsåg remisser från Kungl. Maj:t eller statsråd. Remisserna besvarades genom följande utlåtanden.

JO Bexelius:

- 1) Över parlamentariska nämndens i Wennerström-affären utlåtande rörande handläggningen av säkerhetsfrågor;
- 2) Över promemoria beträffande frågan om de omorganiserade hushållningssällskapen skall omfattas av kommunaltjänstemannalagen den 3

juni 1965 och lagen den 3 december 1965 om ställföreträdare för kommun vid vissa avtalsförhandlingar m. m.;

- 3) Över betänkande angående justitieråds, regeringsråds och justitiekanslerns arbetsrättsliga ställning;
- 4) Över förvaltningsdomstolskommitténs betänkande »Förvaltningsrättsskipning»;
- 5) Över promemoria angående formulär till dom i brottmål; samt
- 6) Över promemoria angående författningsändringar med anledning av förekommande dröjsmål med rättspsykiatriska undersökningar.

MO Henkow:

- 1) Över militära tjänstgöringsåldersutredningens betänkande »Officerare som konsulenter inom försvarets personalvård»; samt
- 2) Över betänkande angående justitieråds, regeringsråds och justitiekanslerns arbetsrättsliga ställning.

JO Lundvik:

Över tjänstebegreppsutredningens promemoria »Oavsättligheten inom statsförvaltningen».

Flertalet av remissutlåtandena återges i ämbetsberättelsen. Några av utlåtandena har dock inte ansetts vara av så allmänt intresse att de bort tryckas i berättelsen och har därför utelämnats.

Tablå över utgången i de under år 1968 hos justitieombudsmannen, militieombudsmannen och riksdagens ombudsmän avgjorda klagoärendena

Sakområde	Avvisn. eller avgörande utan särskild utredning	Överlämnande enl. 9 § instr.	Avgjorda efter utredn. utan att fel funnits	Erinran el. annan kritik	Åtal eller disciplinär bestraffning	Framställning till Kungl. Maj:t	Summa ärenden
Domstolsväsendet	70		139	19		1	229
Åklagarväsendet	38	15	68	6			127
Polisväsendet; brottsutredning	33	9	95	15			152
Polisväsendet; övrigt	23	6	47	6			82
Kriminalvården	24	30	197	26	1		278
Försvärsväsendet	22	1	69	29	3		124
Barna- och ungdomsvården . .	10		52	9			71
Socialhjälp och åldringsvård . .	9		26	4	1		40
Nykterhets- och narkomanvård	2		14	5		1	22
Sjukvård	41	9	82	12			144
Allmän försäkring	11		13	1			25
Hälsovård m. m.	20		37	5		1	63
Byggnads- och vägärenden . . .	10		27	8			45
Exekutionsväsendet	13		48	12			73
Kommunal självstyrelse	30	1	39	11	1		82
Övriga länsstyrelse- och kommunikationsärenden	29	2	51	13		1	96
Taxerings- och uppbördsväsendet	31		40	24			95
Utbildnings-, kultur-, kyrkofrågor m. m.	26	2	56	10			94
Jordbruksärenden	9		28	3			40
Handelsärenden	1		5	1			7
Inrikesärenden	13	1	24	1	1		40
Övriga förvaltningsärenden . . .	11		17	4			32
Skrifter med oklara yrkanden	49						49
Frågor utanför kompetensområdet	117						117
Summa ärenden	642	76	1 174	224	7	4	2 127

Tablå över utgången i de under år 1968 hos justitieombudsmannen, militieombudsmannen och riksdagens ombudsmän avgjorda inspektions- och övriga initiativärendena

Sakområde	Avgjorda efter utredn. utan slutlig anledning till kritik	Erinran el. annan kritik	Åtal eller disciplinär bestraffning	Framställn. till Kungl. Maj:t	Summa ärenden
Domstolsväsendet	28	43			71
Åklagarväsendet	8	8			16
Kriminalvården	6				6
Försvarsväsendet	123	93			216
Barna- och ungdomsvården ..	3	21		1	25
Socialhjälp och åldringsvård ..	2	2			4
Nykterhets- och narkomanvård	4	7			11
Sjukvård		1			1
Hälsovård m. m.		1			1
Exekutionsväsendet	1	2			3
Kommunal självstyrelse	4	5			9
Övriga länsstyrelse- och kommunikationsärenden	5	4			9
Taxerings- och uppbördsväsendet	21	45			66
Övriga förvaltningsärenden ...	20	14			34
Summa ärenden	225	246		1	472

Framställningarna till Kungl. Maj:t har avsett:

- 1) Ersättning av allmänna medel till importör, som lidit skada till följd av dröjsmål från medicinalstyrelsens sida och fel från tullverkets sida;
- 2) Införande av möjlighet för expropriationsdomstol att tillerkänna markägare förskott å rättegångskostnad i expropriationsmål;
- 3) Olägenheter ur vårdsynpunkt vid samtransporter av fångar och alkoholmissbrukare;
- 4) Ändring av barnavårdslagen i syfte att barnavårdsnämnds förhandsgranskning av ifrågasatt fosterhem skall kunna överprövas; samt
- 5) Tillståndsgivningen avseende drosktrafik i Stockholm.

De under år 1968 beslutade åtalen har riktats

- 1) mot en föreståndarinna för ett ålderdomshem för åsidosättande av tjänsteplikt genom att inlåta sig i affärstransaktion med en patient på hemmet;
- 2) mot en förvaltare vid en kustradiostation för onykterhet i tjänsten m. m.;
- 3) mot sju tjänstemän hos ett landsting för åsidosättande av tjänsteplikt i samband med upphandling m. m.;

- 4) mot en överstelöjtnant och en major för åsidosättande av tjänsteplikt genom obehörigt förfogande över kronans materiel m. m.; samt
- 5) mot en överste för åsidosättande av tjänsteplikt i samband med anordnande av en fältarbetskurs.

Åtgärderna för disciplinär bestraffning har avsett

- 1) en anstaltsdirektör vid en fångvårdsanstalt angående underlåtenhet att föra körjournal vid tjänsteresor m. m.; samt
- 2) en förste polisassistent angående vårdslöst handhavande av hemliga handlingar.

Erinringarna och övrig kritik har avsett fel som antingen visserligen utgjort tjänstefel men ej varit av så allvarlig art att straff varit påkallat eller varit så bagatellartade att de legat utanför området för straffbarhet. Många av de avgöranden som innefattat kritik av något slag återges i ämbetsberättelsen. Sammanfattningsvis kan sägas att kritiken hänför sig till åsidosättande av olika handlägningsföreskrifter, såsom föreskrifter om jäv, kommunicering, andra utredningsåtgärder, beslutsmotivering, protokoll- och diarieföring, eller felaktig tolkning eller tillämpning av materiella författningsföreskrifter. I åtskilliga fall har anledning förekommit att anmärka på sakligt omotiverade dröjsmål i handläggningen av ärenden. Vidare har tjänstemän i några fall måst erinras om sin skyldighet att vinnlägga sig om ett gott uppträdande mot enskilda och att använda ett städat språk. Beträffande polismän och andra tjänstemän med befogenhet att bruka tvångsmedel har i några fall konstaterats att mera våld brukats än nöden krävt. På vårdområdet har klagöärendena givit upphov till kritik mot behandlingen i vissa fall av intagna. Klagöärendena har vidare några gånger uppdagat kompetensöverskridanden eller obehörig passivitet från tjänstemäns sida i form av underlåtenhet att besvara framställningar eller att ingripa till enskilds stöd, hjälp eller skydd. Påträffade fel och försummelser har emellertid, bortsett från dem som föranlett åtal eller disciplinär bestraffning, inte varit av allvarigare beskaffenhet.

Den möjlighet 9 § instruktionen för riksdagens ombudsmän ger att överlämna klagomål till annan myndighet för prövning och avgörande har som framgår av tablan utnyttjats i 76 ärenden. Av dessa har 30 ärenden överlämnats till kriminalvårdsstyrelsen, 8 ärenden till socialstyrelsen, 6 ärenden till riksåklagaren, 13 ärenden till länsåklagare, 4 ärenden till länsstyrelse och 5 ärenden till polischef.

Beträffande de ärenden, som avvisats eller eljest ej föranlett särskild åtgärd, kan nämnas 11 ärenden avseende klagomål över taxering, vilka avvisats på grund av stadgandet i 113 § regeringsformen om taxeringsmäns frihet från ansvar för taxeringsbesluts innehåll.

I anslutning till tablan över initiativärenden kan också antecknas följande beträffande vilka myndigheter som inspekterats under år 1968.

JO Bexelius har under år 1968 inspekterat
rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning,
rådhusrätten i Kalmar,
länsstyrelsen i Gotlands län samt länsnykterhetsnämnden och länsarkitek-
ten i nämnda län,
barnavårds-, nykterhets- och socialnämnderna i Visby stad och Lärbro
kommun,
socialbyrån i Solna stad,
barnavårdsnämnden i Genarps kommun,
fångvårdsanstalterna i Visby och Lärbro,
skyddskonsulenten i Visby distrikt,
övervakningsnämnden i Ystad,
S:t Lars sjukhus i Lund och S:t Olofs sjukhus i Visby samt
erkända vårdanstalterna Holmahemmet och Västerbyhemmet.

JO Henkow har under år 1968 inspekterat
försvarets sjukvårdsstyrelse,
Västra militärområdet,
Skövde försvarsområde,
Skaraborgs regemente med pansartruppskolan,
Livregementets husarer,
Göta trängregemente med arméns underhållsskola,
Göta signalregemente med arméns fallskärmsjägarskola,
Västgöta flygflottilj,
Hallands regemente med infanteriets kadett- och aspirantskola,
Hallands flygkår,
Skånska flygflottiljen,
krigsflygskolan med förberedande fältflygarskolan,
Svea ingenjörregemente med arméns fältarbetskola och ingenjörtruppernas
kadett- och aspirantskola,
Nedre Norrlands militärområde,
Östersunds försvarsområde,
Jämtlands fältjägarregemente,
Norrlands artilleriregemente,
Jämtlands flygflottilj,
Södra skånska regementets förläggningar i Ystad och Revingehed,
Malmö försvarsområde,
Skånska luftvärnsregementet,
Malmö marina bevakningsområde,
Skövde, Hallands södra, Södra Åsbo och Bjäre samt Norra Åsbo domsagor,
rådhusrätten i Halmstad,
länsåklagarmyndigheten i Hallands län,

åklagarmyndigheterna i Skövde, Halmstads och Ängelholms åklagardistrikt, länspolischefen i Hallands län, polismyndigheterna i Halmstads och Ängelholms polisdistrikt, länsstyrelserna i Hallands och Jämtlands län samt lokala skattemyndigheterna i Halmstads, Ängelholms, Klippans, Östersunds, Jämtlands läns norra, Jämtlands läns södra, Malmö, Ystads, Trelleborgs, Lunds, Landskrona och Hälsingborgs fögderier.

JO Lundvik har under år 1968 inspekterat rikets allmänna kartverk, lantmäteristyrelsen, överlantmätarna i Stockholms, Södermanlands och Västerbottens län, distriktslantmätarna i Nyköpings och Umeå distrikt, Nedre Norrbygdens vattendomstol, länsstyrelsen i Västerbottens län samt lantbruksnämnden, länsbostadsnämnden, länsnykterhetsnämnden, länsarbetsnämnden, skogsvårdsstyrelsen, vägförvaltningen, länsarkitekten och läns skolnämnden i nämnda län, universitetet i Umeå, socialhögskolan i Umeå, förskoleseminariet i Umeå, skolstyrelsen i Umeå, studiemedelsnämnden i Umeå, stadsbiblioteket i Umeå, fångvårdsanstalten och allmänna häktet i Umeå, övervakningsnämnden i Umeå, statens skyddskonsulent i Umeå distrikt, polismyndigheten i Umeå polisdistrikt samt kronofogdemyndigheten i Umeå kronofogdedistrikt.

Ställföreträdande JO Thyresson har under år 1968 för *JO Lundvik* inspekterat Solna och Nyköpings domsagor samt rådhusrätten i Eskilstuna

JO Bexelius och *JO Lundvik* har vid de av dem företagna inspektionerna i viss utsträckning ägnat uppmärksamhet även åt frågor som enligt arbetsordningen ankommit på annan ombudsman än den inspekterande. Protokollsutdrag rörande vad därvid iakttagits har i åtskilliga fall överlämnats till vederbörande ombudsman för beaktande.

Vid inspektionerna av truppförband och andra militära enheter har uppmärksamhet särskilt ägnats rättsvården, beskaffenheten av förläggnings- och fritidslokaler för de värnpliktiga, mathållningen och personalvården. Besök har avlagts vid militärhäktena. Granskningen av de judiciella hand-

lingarna har omfattat disciplinmålsprotokoll, tillrättavisningsförteckningar och andra handlingar som har avseende å den militära straff- och processlagstiftningen samt därtill anknytande föreskrifter. De värnpliktiga ledamöterna i förbandsnämnderna har beretts tillfälle att framföra synpunkter varjämte upplysningar inhämtats från personalvårdskonsulenter och -assistenter.

Försvarets arrestantkort har under år 1968 granskats i vanlig ordning först på MO-expeditionen den 1 januari—den 27 mars och därefter på riksdagens ombudsmannaexpedition. Granskningen, som omfattat sammanlagt omkring 3 300 kort, har föranlett upptagande av 49 särskilda initiativ-ärenden.

I särskilda vid berättelsen fogade bilagor har upptagits *dels* arbetsordningen för riksdagens ombudsmannaexpedition (bil. 1), *dels* en redogörelse för justitieombudsmännens och deras ställföreträdarens tjänstgöring samt för personalorganisationen (bil. 2), *dels* en förteckning över ärenden, som varit anhängiga hos Kungl. Maj:t under år 1968 genom skrivelser från justitie- och militieombudsmännen före den 1 januari 1968 (bil. 3), *dels* ett sakregister till ämbetsberättelsen (bil. 4) och *dels* en kortfattad redogörelse på engelska för innehållet i ämbetsberättelsen (bil. 5).

Utskottet

Vid den granskning av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning, som utskottet grundlagsenligt förehaft, har icke någon anledning till anmärkning förekommit, vilket utskottet härmed för riksdagen

anmäler.

Stockholm den 4 februari 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m), Svanström (cp), fru Lindström (s) och herr Nils Persson (fp);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Wiklund i Stockholm (fp), fru Kristensson (m), herrar Jönsson i Malmö (s), Johansson i Växjö (cp) och Polstam (cp).